

Early Journal Content on JSTOR, Free to Anyone in the World

This article is one of nearly 500,000 scholarly works digitized and made freely available to everyone in the world by JSTOR.

Known as the Early Journal Content, this set of works include research articles, news, letters, and other writings published in more than 200 of the oldest leading academic journals. The works date from the mid-seventeenth to the early twentieth centuries.

We encourage people to read and share the Early Journal Content openly and to tell others that this resource exists. People may post this content online or redistribute in any way for non-commercial purposes.

Read more about Early Journal Content at <http://about.jstor.org/participate-jstor/individuals/early-journal-content>.

JSTOR is a digital library of academic journals, books, and primary source objects. JSTOR helps people discover, use, and build upon a wide range of content through a powerful research and teaching platform, and preserves this content for future generations. JSTOR is part of ITHAKA, a not-for-profit organization that also includes Ithaka S+R and Portico. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

THE DISPUTE ABOUT THE SERMONS OF DAVID DEL BENE OF MANTUA.

BY PROF. DAVID KAUFMANN.

THE Jews of Italy cultivated the knowledge of the secular literature of the people among whom they dwelt, and felt its influence, before those of any other country. Ever since the days of Immanuel b. Solomon their Hebrew poetry shows the effects the national poetry had upon them. Unlike other countries, the light of culture had not forced itself in their Ghetto all of a sudden. Their connexion with their time, with the living surroundings, was never interrupted.

Nevertheless, traces of struggles were not absent, even amongst them, against the admission of that which was alien, evidences of the profound excitement with which the adoption of that which was imported from abroad was refused and rejected. As everywhere, here also it was the sermon, this most sensitive of all gaugers of culture, in which above all the alien elements of the mind commenced to ferment and to act, and to challenge the contradiction of the zealots of the faith.

We owe the preservation of such a dispute, of which the history of our culture has left no other traces, called forth by the Jewish sermon, to Abraham Joseph Solomon Graziano of Modena, an industrious compiler imbued with the spirit of historical research. I have in my library a volume of his compilation, in which he reluctantly—and therefore with the greater credit to his scientific spirit—has preserved two letters which open for us a clear insight into those memorable events.

It was in the spring of the year 1598 that Israel Sforno in Modena felt himself called upon to conjure up a castigating storm of the greatest Rabbis of his time over David del Bene of Mantua. Elieser David Mehatob, or, as his surname was in Italian, del Bene, had already drawn the notice of the public of his native town Mantua upon himself by his talents as preacher, in spite of his youth. His addresses in the synagogue had collected round him an assembly of enthusiastic friends and followers. There was a novel element in these sermons which dazzled and fascinated the audience, the quotations from Italian authors and from national poets. Mythological names, as they never before had been heard in the synagogue, goddesses and gods of the heathens appeared in these sermons. It happened even that the orator forgot himself so far as to speak of the holy Diana, quella santa Diana. Just as once before in the synagogues of the Provence the abstractions of the Aristotelian philosophy

commenced to spiritualize the historical figures of Holy Writ and to sublimate Abraham and Sarah into Matter and Form, till Solomon Ibn Adret's decree drove the shadows out of the house of God, thus here also a new allegory seemed to make its entrance into the Jewish sermon. The gods of the Greeks and the Romans were to explain the dicta of the Agada. And as on the former occasion Abbamare of Lunel¹ had undertaken the part of zealot, it was now, in Mantua, Nissim Sforno who felt himself compelled to destroy the new, heretical mode of preaching. His brother Israel, of Modena, to whom he opened his heart in a letter, was to call forth the storm against the youthful innovator.

Two of Israel Sforno's three sons, namely, Obadiah and Abraham, had taken up their abode in Reggio Emilia; the third, Chananel, lived in Constantinople. Israel Sforno, indignant and determined to carry on the struggle to the end, made first a representation to Obadiah, who at a later period left several monuments on the pages of Jewish literature². R. Menachem Azariah di Fano was at that time at the head of the Rabbinate at Reggio Emilia. He was esteemed and famous for his undisputable mastery both of the Talmud and the Cabbala, and was the centre of a considerable circle of disciples. Chiskiah b. Isaac Foa³, a novice in the office of Rabbi, and, like Obadiah, an assistant of the Rabbinate, co-operated with him. These men were to proceed against the preacher of Mantua, and should unhesitatingly hurl against him the excommunication to which he had made himself liable according to the old decision of Ibn Adret. However great and far-reaching Menachem Azariah's authority was, Israel Sforno was not satisfied with his sentence only. He was rather determined to appeal against the innovator to the other authorities of his country, Samuel Archevolti, the celebrated Rabbi of Padua, and the Rabbinate of Venice, with Judah Loeb Saraval and Isaac Gerson at their head. Israel Sforno had a brother David in Salonichi, and a son Chananel in Constantinople, who were to assist him in summoning the Rabbis of Turkey and the Holy Land to the holy strife against the thoughtless preacher of Mantua.

The want of documents prevents us from judging of the effects of the campaign called forth by this zealot. But the fact that there was no want of authorities ready to excommunicate del Bene is attested by the letter of Nathaniel Trabotto, the Rabbi of Modena⁴, who was at that time thirty-two years of age. He summoned the Rabbis and

¹ H. Gross in *Revue des Études Juives*, IV, 192 sqq.

² M. Mortara, זכר צרייך לרביה, מונחתה המכמי אשכנז, p. 61. ³ Nepi, p. 113.

⁴ D. Kaufmann, in *Monatsschrift*, 39, 353, n. 3, where read, "1653," and "in the eighty-fifth year." According to אוצר טוג, in Berliner's *Magazin*, 14, p. 12, Trabotto was in his eighty-seventh year when he died.

scholars of that city to the struggle against their fellow-citizen, who had so prematurely achieved fame. He was led to do so by the pressure brought to bear upon him by the reports from Mantua about del Bene's sermons. That which had been done by del Bene appears to him much more criminal than anything which had come to the knowledge of Ibn Adret about the preachers of the Provence, for he had repeatedly promulgated his impudent allegories in the synagogue before the congregation. His name is therefore in peculiar contrast with his actions. At the same spot where his objectionable profanations had been heard, he should solemnly recant.

It seems that the next consequence of this measure was, that del Bene retired from the pulpit, discontinued his offensive sermons, and resolved again to begin his schooling and to acquire, under the direction of a recognized master, in the customary way, the undisputed qualification of a Rabbi. He was still a young man, and it was not difficult to find a master of approved authority. R. Menachem Azariah of Fano, who was to have been his judge, became his teacher. His youthful imprudence was soon forgotten, and David del Bene became a man to whom the distinguished congregation of Ferrara did not hesitate to confide the office of Rabbi. He had the privilege of filling that post for thirty-six years¹, and of sending forth responses to difficult questions addressed to him from all parts of Italy. His fellow-disciples, who had sat with him at the feet of the great master of Reggio Emilia, all highly praised and acknowledged del Bene's conduct and piety. They included men of ascetic piety, such as Aron Berachja, of Modena, the author of *Maabor Yabok*, who died July 28, 1639²; the two Isaac Berachja, the one the son of Menachem Azariah, the other his son-in-law, afterwards Rabbi of Lugo; Elieser Nachman Foa, who used to sign himself Arnon³; David Diena, the grandson of the great Rabbi of Sabbioneta, Azriel Diena, the opponent of David Reuben⁴; Isaac b. Mardochai, of Poland, later the friend of Menachem Azariah, and editor of his responses. Graziano quotes also in testimony of del Bene's piety Mordechai b. Ismael Cuarossi and Isaac Rabenu, both of Reggio, with whom he had been personally acquainted⁵.

¹ גלי"ו שנים מפנהה חייו שצמר פה: Preface. נצאות לביה רוד.

² Zunz, *Literaturgeschichte der synagogalen Poesie*, p. 424 sq., and *Monatstage*, p. 42.

³ M. Mortara, l.c., p. 23.

⁴ Kaufmann, *Revue des Études Juives*, XXX, 304 sqq., and XXXI, 65 sqq.; and Löwenstein, *ibid.* 120 sqq.

It was these events, perhaps, to which David's son, Jehudah Asael del Bene, alluded in his *Thrones of the House of David*, a book dedicated to the memory of his father, when he combats the exclusive study of the language and literature of the country. He sees in the neglect of Hebrew and the preference of Italian by the men an offence against which he had vowed to write his book¹, but he considers the instruction of girls in the Italian national literature altogether as a danger to morality, because female youth became corrupted and poisoned by a premature awakening of impure thoughts and the excitation of love².

From information given by Jehudah Asael we know that it was the influence of the great preacher, philosopher, and grammarian Judah Moscato, a man thoroughly acquainted with the whole cyclus of the civilization of his time, which manifested itself in the sermons of David del Bene, and which gave offence by being pushed to the extreme³. The profound philosophy, although borrowed from Greek, Roman, and Italian thinkers, exhibited in the sermons of the master, never denied or offended Jewish consciousness, and was, therefore, admired and imitated. But in the method of the followers that which was imported from without had not been converted into flesh and blood, but was applied in its crude alien garb, and met, therefore, with opposition and gave offence. But Moscato remained also the son's master. Jehudah Asael admits that it was owing to Moscato's writings that he had acquired his skill and mastery in the use of Hebrew, and a portion of the elegant sayings and *facetiae*⁴ which he had introduced into the Hebrew, in order to make that language compete successfully with the Italian.

David del Bene's family had been long settled in Italy. Jehudah Asael carries his pedigree back for eight generations, in which learning and the dignity of Rabbi had descended from father to son⁵. It must be left to further research to trace and identify that string of scholars. But even now, in connexion with our event in the house of del Bene, at least two names of that family may be mentioned, of which, thus far, traces can be found only in certain letters contained in Italian manuscript compilations, with which I became

¹ נסאות לבית דוד, f. 24 b.

² Ibid., f. 26 b.

³ מבגל המורה דרבנן מאיר הנאנן מוסקנטאטו וצ'רנו"ל . . . כי כאשר רוב . . . ימי ושנוריו ישב לכטאת כבוד לתורה וגורלה בבלוניה באנקונא ובמנטובה ממש וראה מאורות המליצה אשר לואשי בהי אבות צחות הלשון ומבחן המליצה ונגשה מלין גROL ורם.

⁴ ערכומיות ונימיות, Ibid.

⁵ שכבר קרמוני בטל אורות זיו ההיכמה אלפי המסובלין זקי משיחתי זה, שמנה דורות איש מס' איש ודור אחר דור.

acquainted from the manuscripts of Marco Mortara, the last Rabbi of Mantua, which have come into my possession.

Jacob del Bene, of Bologna, to whose memory an unknown poet composed an elegy in the form of a letter of consolation to his wife and children, cannot yet be further identified¹. But all that we read in his praise shows that he had stood at the head of the congregation of Bologna, probably as its president, and that his life had been devoted to the promotion of the peace of the community and the solution of all disputes. He must certainly have enjoyed great esteem among large circles, and his memory has been preserved in this faint trace.

Abraham del Bene, to whom the two letters of Salomo di Modena are addressed², and whom we find to have had intercourse with the brothers Elchanan and Ismael di Riete³, seems to have been a distinguished merchant, whom we can assume to have lived about the half of the sixteenth century. Salomo di Modena was commissioned to cash in Siena and other places money due to Abraham, but did not succeed in spite of his exertions. These business letters are written in so remarkable a Hebrew style, that they are also of value for literary history.

Sources :

I.

The Letter of Israel Sforno to his son Obadja in Reggio Emilia.

בנהוּא

טופס האנרגת אשר כתוב החכם במו"ח"ר" ר' ישראלי ספורנו וצ"ל אל נמו"ח"ר עובדיה ספורנו וצ"ל בנו בעיר ריו' ע"ד מהר"ר דוד מהטוב נ"ע . המכונה ר"ל בינו' . מפני שבתחלת בחירותו היה דושך ברבים בק"ק מיטובא (במקצת דבריו) דברי התולמים וחשך וצורות לפ"י מה שבת' מהו"ר" ספורנו הנ"ל (ואלו לעורר לבות השומעי' לדרשתיו) והוא מבקש מהו"ר" ספורנו וצ"ל הנ"ל . מבנו מהר"ר עובדיה ספורנו וצ"ל ה"ג לשירדר על זה אל הגאון כמהר"ר מנחם עורייא מפאנז וצוק"ל שאו היה יושב נם מעילתו בריו' . ונום אל כמהר"ר חזקיא פואה נ"ע . כדי שמעלותיהם יהיו מזהורי' למוהר"ר דוד מהטוב וצ"ל הנ"ל . כמו שנהוג הוא להזכיר את הבהיר' עלי דברי' אחריו' . שמחמת רתיחה הבהיר' ושנム הוא יניח הדרך ההיא בדרשותיו — ועיין לקמן

¹ In Cod. Mortara, 58, as N. 244 of the fragment of a collection of Hebrew letters.

² In Cod. Mortara, 18, as N. 102-104.

³ D. Kaufmann in *Revue des Études Juives*, XXVI, 90 sq.

בדף השני שאחר זה 'את האנרגיה שכתב לחכמי מנטובא' בשנת ה'שנה ע"ד וזה
האשל הנדרול במוּהָרְרֶר נתן אל טרבוט וצ"ל מ"ז וקורובי . -

הבן יקיר לי שלוי

קול תרועת מלחמה במחנה העברים ק"ק מנטובא . על עור"י אחד הציף
נען בער . דוד מהטוב שמו עז פנים אשר מלא פיו צואה רותחת אותיזיטו
אותיות מות נכרו ונודעו בחוץות . לדוש ברכבים דרשת של דופי אשר
כל שוכעהם חיב לקרוע קרע שאינו מתאהה לעולם . עם ליצנות מספרי
אומות העולם . כאשר תקרהanganת אחוי הנדרול כמ"ח'ר"ר נסים (ספרנו)
יע"ז . אשר אני שולח העתקה אליך עם יתר אלה המכתחבים . ממנה תראה
קצת דופי דרישתו וחופפי דבריו . והנה גלי ומפרנסם לכל יודעי תורה ואפי'
לדורקי דברי רב כי יש חרם ונדרי הראשונים החיים בג"ע שלא לדוש ברכבים
דרשות של דופי ושללא להזכיר שמות ההבלם ולערבם בדברי תורה הקדושה
הנעלהה . והנה זה חלול ה' ותורתו הנשמע עתה במקומות אלה כי יצא שובב
אחד לחרפ' ולנדוף אלקים חיים . ונם שהוא ייחידי ונער בער יש אותו אהזה
מערים ואוגדות פועלין און מינים ואפקורסים מחזיקים ואומרים לו הגבה
שמלך מחזיפים פניהם גנד יראי ה' ושומרי תורה . עד שרבים מיראי ה' אשר
באתו הקהל בלבושים פניהם בקרקע באלים שמעיים ושותקים לא' מוכרים
ומשבחים ולא משחקים . מעטה עת לדבר לכל אשר בשם ישראל יבנה . החלש
יאמר נבור אני קומו בעלי התריסין כל יראי ה' אשר בידם תורה ומצוות
ומעשיהם כשרים . כטו אתכם לחרבות ואתכם לرمוזם . והלחמו מלחתמה
של תורה וקומו לכבוד ה' ותורתו אל תיראו ואל תהתו כו ה' אנתנו . התחזקו
והיו לבני חיל הנה שכרו אותו ופעלתו לפניו . נם אתהبني (ר' עובדיה
ספרנו) חוק והחוק לכבוד ה' . ואל תאמיר נער אני כי במקום שיש חלל ה'
אין מכבדין כבוד לא ליחיד ולא לרבים . ראה ציויתיך אל תתרשל בדבר קום
כى נם עלייך הדבר לכנא לה ולתורתו . וכל אשר תעיר לכבודו לכבוד את ה'
האמרת היום להיות לך לאלקים . והוא יאמיר אותך ואת זרעך על כל יושבי
הארץ שנואיך ילכשו בשת וחרפה תכסה פניהם . קרא נם אתה בגרון אל
תחשוך כישופר הרם קולך וחרום תחרם בחרם ב"ד העליון ובחרם ב"ד
התחתון אותו הנבל נער ובער דוד מהטוב כי לא טוב עשה בעמו ועם
תורת ה' . ועם שכבר נדוחו והחרימו מון השמים ע"י זקנינו החכmino והחסידי
אומתנו אשר הם חיים בג"ע בראה בהרשבא וברבך פחوت ממנה שהתרים
עשה הוא פעמים רבות בב"ה . מ"מ מפרנסים את החנפים بعد המתים אל
החיים מפני חלל ה' . ראה קום ועשה ואל תחשוך לקנים וחכמים ממק' וממנ'.

שברור . יعن כבוד ה' יתברך ותורתו קודם לכל גומם חיבים בכבודו . ואמנם על כל דבריו ישמע שתראה ותודיע הכל למעלת האלוף והנואן (כמהה"ר מנחם עורייה) מפאננו . ותראה לו אגרת אחיך מהה"ר נסיטים יצ"ז (ספרונו) על כל או רוב דבריו ולעיניותיו אשר החזק לדרוש ברבים . מלבד עוד רהנה וכחנה רבות אשר נשמעו בפה מקצת ק"ק . אומרים קו"ל לה סאנטה דיאנה וכו' שאסור לספר בדברים האלה . כי אין ספק שם' כתור" לא שמע מהנה דבר . שאלו שמע לא החריש . כי יותר ממוני וממך הוא חיב בכבוד שמיים כי כאיש גבורתו וקטנו עבה ממתנו וממתני אחרים שברור . ודבריו נשמעים בכל גלגולותינו . וכבר נמננו ואמרנו כל מי שיש בידו למחות וכו' . והני דריש גלותא מתחשי וכו' . ידעת כי נורא הוא על כל סביביו ודבריו יקימו את מובהח הרוחים . וכמו כן תראה האגרות האלה לשאר החכמים הנמצאים בריי כי כלם חיבים בכבוד ה' ובכבוד תורה . וכמו כן החכם כמהר חזקה פואה אין לו חתנצלות לנסוג אחר כי כבר קיבל עליו דיני חברות . ובמה יודעacho אם לא לכבוד התורה ושמו ית' . ע"ב חיבים כל מי שיש בידו תורה ומעשים בשרים לנרות ולהחרים אותו הדרכ' שלא טוב עשה הוא וכל המחויקים בידו . ולא יהיה עוד לפוקה ולמכשול לפטחת עמו אשר בסביבותינו אלו . ואין ספק כי מנסה ה' את עמו לראות הייש משכילד דרוש אותו ומקנה לשם ותורת . אני לא אנוה ולא אשkept עד יצא בנה צדקה ה' . ואכחוב בפזרובא אל מעלה יצחיק) גרשון . ובסאלוניקו ע"ז אחיך מהה"ר דוד אל החכמים ממש ¹ . ואל בני כמהה"ר חננאל (ספרונו) . בקוסטנטינינה . ואל קרוביו ומזקיעי שמי שבארץ הצבי עד אשר אשיתהו בתה וייה לאללה ולשבועה . لكن אל תירא גם אתה פני אדם עשה תעשה ויכול תוכל כי ימשחך ה' למלך על מKENAI שמו וכפנחים בן אלעזר הכהן הזוכה לעברות הקדש ולהקראה בכלל יראי ה' וחושבי שמו . אך ראה שלא תחמיין המצווה ולא תפסל בלילה כי לית דין צריך בשש . ולהיות השליח נחפו לילך לדרכו לא אריך עוד על הרבר הרע רק אתחנן אל ה' אלקינו המבניה לשבת יופיע עליך ברכות שמיים מעל הרוחניות עם המדורות מעתה ועד עולם אמן : מודנא . איביך ילשו בלהמה לספרה . שנת השנה ליצורה :

¹ צרך לידע כי החכם כמהה"ר ישראלי : Marginal note in Graziano's handwriting : ספרינו זכ"ט . מהבר האגרות הוצאה . הוי לו שלשה בנים ובניים . שניים מכם היו יושבים בעיר ריו . הינו כמהה"ר עוזריה ספרונו . וכמהה"ר אברהם ספרונו ג"ע . והשלישי שהיה הגROL שנחם נקרא שמו כמהה"ר חננאל ספרונו זכ"ט שהו בעיר קוסטנטיניא נס' כאן . מפני שהוא רצינו לילך שמה כמו שעשה :

הטרוד אביך ישראל ספרונו

(על נב הכתוב הנ"ל) אל היקר והנחמר בני כמה"ר עובריה ספרונו יצ"ז הדר להוויה בעיר ריוו: * אווי לי¹ לצער המעתיק . לכתוב כאן את אשר שמעתי על כמותה"ר דוד מהטוב זה וצ"ל שאחריו עברו מעשה זהה הלא למלמד תורה בתקמידות אצל המקובל הקדוש כמותה"ר מנחם עזריא מפאנו זצ"ל . בריוו עם חבריו מקשבי ותלמידי אחרים . הללו הם כמותה"ר אהן ברכיא ממודינה וכמותה"ר יצחק ברכיא מפאנו שדר אח"כ בלונג'ו . חתנו של הנאון הרמ"ע הנ"ל . וכמותה"ר אליעזר נחמן פואה . וכמותה"ר דוד דאיינה . וכמותה"ר יצחק ברכיא בנו של הרמ"ע הנ"ל . וכמותה"ר יצחק בכ"ר מרדכי יצ"ל איש פולנייא וחכמי אחריו כאשר אמרו לי כמהר"ר מרדכי קוארושי בכמ"י ישמעאל ז"ל . והזקן הנכבד כמ"י יצחק רבינו ז"ל . שהו נגביהם ישבו בריין . – ולא נשמע עוד אח"כ שכ"מ מותה"ר דוד מהטוב זצ"ל הנ"ל . חור על הראשונות לדרוש בחכמוות החכזניות . ולספר מרדכי ספרי א"ה ומשליהם והידותם . כאשר הנידו ג"כ אנשי אמונה מק"ק פיארא . אשר שם הרבין תורה ברבי יען שלקחווה למורה צדק שלהם ולדורש טוב לעמו . הרבה שני' בקצין וראש שהוא עליהם . ושוב לא נשמע דהוי סאני שומעניה :

II.

The Letter of R. Natanael Trabotto to the Community of Mantua.

אנרת שכתב ושלח הנאון כמותה"ר נתנאל טרבוט זצ"ל . מ"ז . אל מעלות החרכמים והרבנים של מנטובה נ"ע . על כמותה"ר דוד מהטוב זצ"ל . המכונה די"ל בין"ו . שבשנות בחירותו אמרו עליו שהיה דורש בק"ק מנטובה מוקצת דברי החכזניות והוא עושה צורות במאמרי חז"ל ואולי עשה זה כדי להליב ולעורר לבות המן העם לשמע בلمודים . – ובבר החשיך כמותה"ר ישראל ספרונו שהיה יושב נם מעליו בעיר מודינה . ננד מע' החכם מהטוב הנ"ל . בכתו לאחר בדף שאחרי דף הלו . בכתב אשר שלח לבנו כמותה"ר עובריה ספרונו זצ"ל בעיר ריוו . בשנת השנ"ח לציורה . ע"ש : אליכם מורי התורה אשר במנטובה . שלוי' שמעה אוני ותבן את אשר קרה אתכם עם מר דעביד נפשיה מדרבנן . וננא לא קימנא בניה ולא ידענא טביה . אמנם מהזק מעשי ניכר . שלידות נמורה נורקה בו . לוול בכבו' חממי' רבנן סמייכי . ותיתוי לי דלא מזוננא רישאי אבי סדי' עד דמהפיכננא

¹ Note of Graziano.

ובוכותא דזוכבָּא מרבן . מההוא עובדא דר"א ב"ר שמעון בפ' הפייל¹ במקו' דאייא חלול הש' ותורתו . ידוע הוא שכל המדבר ננד ת"ח חייב נהיו . ב"ש מי שחרף אותו כמו שכותבו הפוסקי² ז"ל בספריהם . וע"כ אחריו אשר שמעתי מכמה אנשים ירועי את אשר פעל ועשה ההוא מרבן ודוח' שמו לדוחש ברבי מדברי הבלתי³ של טיאטראות וקרקסאות של כתות⁴ . מאיד חרה לי ע"ז . כי הלא ידעו כל הנהו מאן דיריעי וסבירו . מה שכותב הרשב"א בתשובה סי' (מ"ד) [ת"ד] . על אותם הדרושים⁵ אגדות של דופי . מדברי אריסטו ותביריו . וחבירימו הוא ובית דין על כהה כמו שכותבו שם בארכונה . והنم שהחכם בדרשי השיב על דבריו . לא לסתור דבריו האשל הנadol הרשב"א בא . כי מי ישלח פיו ולשונו ננד עמוד הימני . אלא . הודיע לרבותו שלא דברו? סרה? ננד תורתינו : אף לא ננד דברי ר"ל . אבל אין הכி נמי שחרה . שאלו הדרוש⁶ הנדות של דופי . ומהפכוי⁷ דברי אלקוי⁸ חיי⁹ למינות שעריך להחרים ולנדותם . כי אין לך אפוקרים נдол מוה . ומדבריו הרשב"א נלמד ק"ז לנרד"ד . דהחתם בשביל שדרש מאמר ר' בנהה² . . . מעט קושי דבריו שלא כפשותו אמר' דאברהם ושרה והחתם רומי¹⁰ אל החומר והצורה . קצף הרב ז"ל . עליה רההוֹא מרבן . ב"ש בנד"ד שהפרק¹¹ סעודת? ד"ד? צידקי¹² לדברי התולוי¹³ וחשך . שראי' לכל אשר בשם ישראל יכונה . לנעור בו בינויה . עד אשר ישוב מדרכו הרעה . ולא יוסיף עוד בן ומוה? אאריך עוד . ואיתא בפ' חלק³ כי דבר ה' בוה . זה הדרוש דרישות של דופי . פוק חוי תמן . ואם¹⁴ בספר בן סירא אמר' התם דאסיר למקיריה . ראית ביה דברי¹⁵ דלית בהו צורך ברייתא . ומילוי דכידיבי . ב"ש בספר¹⁶ חזוני¹⁷ פאוול? שאסור לאמדים . ולעין בהם .ומי שמאבד בהם זמנו עתיד ליתן את הדין . מי סני לה משוי¹⁸ דאמור רבנן . אי בעי למעבר ההוא מרבן בדרישותיו נמי בדוחה עbid ר' מאיר . ע"כ אני אומ' בטה שעשו? . הנם שהוא מהטוב . לא טוב עשה . ולאו בתר שמייה אולנן . אלא בתר טעמא . כדאי' ב מהרי"ק שורש פ"ג . וחטא על הנפש . ננד ה' . וננד תורתו . וננד חכמוו . ואפי' אם יקורייב כל אליו נבזות לא יכופר לו עונו . עד שישוב במקום שאם' הדברי¹⁹ . למייבעי מטו מהקב"ה ומתחורתו . ומהחכמי' ההם . אשר פקר נגדם . ומובטח אני בו . בשיראה דברי אלה . שלא ירבה במלוקת . כי גורם לשכינה שתסתלק מישראל . ונם שיבין לסוף דבר ולא יחתה עוד . כי מי . . . ואם ח"ז יתן כתף סורהת לשוב על דרכו הקדומה . או אני אעשה

¹ *Baba m.*, f. 84 b, comp. Josef Almoznino's *עדות בהוקם*, II, No. 31, f. 67 b, where the same story is alleged as a source of practical decision.

² *Baba b.*, f. 58 a.

³ *Synhedrin*, f. 100 b.

בחרומנה דמלכא המוטל עלי . עם יתר רבותי וחבריו . אשר בגלילות זה להכחו במרות הדין קשה . בסלוֹא דלא מבע דמוֹא' חוויא דרבנן דלית ליה אסותא² . כי עתה לא אעשה לו כרכיו . דאיין מלקיין אא'כ מתרין . ואם ישוב וישמע לכל אשר אמרתו . . . שהיה נאה דורש ונאה מקיים³ ושלו⁴ לבנן ולתלמידיו דעבדין עובדוחי דאהרן . מודע' ב"ז אייר השנ"ה:

עיין בהנחה באנרת כמותה"ר ספורנו זצ"ל הנ"ל . שהעתתקתי לעיל . ברף השני . אחר דף זה . שבתบทי שם שכמותה"ר דוד מהטוב זצ"ל הנ"ל . חור בו מכל וכל . ממנהנו הראשון . שספרו עליו . שהיה נהוג . ודורש ברבים . בחלلت בחרותו דברי משל ומיליצה של מליצי א"ה . ושלא פירוש עוד אמרוי חז"ל בלשון צורה . וכיווץ . יعن' שהלך אחריו עברו מעט כת ומן לרשותו . שהתחילה לדרש כאמור . בעיר ריוו . בבית מדרשו של הקדוש חסיד עניין . הנאן כמותה"ר עורי מאנו המקובל זצוק"ל . עם שאר בחורים חשובים . נבונים יודעים . כמוhow . יראי ה' . וחושבי שמו ישם זכה לכתר תורה וכתר שם טוב . והשלים את עצמו בעין ובמעשה . עד שנבחר מק"ק פירארא להיות לראש ולקצין עליהם . ולמורה דעתה . ומבחן שמעה . ולנהה דורש . ונאה מקיים שליהם שנים רבים – :

III.

A Letter on the Death of Jacob del Bene in Bologna.

קינה על פטירת כמר' יעקב מהטוב זצ"ל

שלוחה לאשתו תמא"

ומר דרך שלו לא ידעתו וכאי עינים בזמנים כנשף אנשש . לנגורות כאפלה יתהלך כחוותי עם כל בנות עיריו כאשמנים כמתים . מוקולות בכינ' רבים עורי נפשי לאדירים משבריו לב גם את לבשי רוח קנאה ובמסוף מר תחטמרמר כי המר שדי עם בת עמי . התקוממי נפשי ובשחי תשוחח כי ריב לה' אל ההרים הרוי ישראל בעברה וזעם זורה אש אוכלת בראש ההר על הצור בחורב שמעתי קורא בגרונו האספו ואנידה לכם כורתיה ברית צדקה ומשפט כי עלה הכרות לעליכם למען שפוך דם הניף ידו לאמר כי יעקב' בחר לו י"ה . ובת הרחמים צעקה לפניו מקלט למען יהיה עוד בארץ פליטה לישראל . עד אשר עליו נתגאו בחזקתם וחסיד גמר שימוש קדר וירח אומלל ועלטה היה שבין לילה אבד כל נאות יעקב' . וכי נשבר ולכבי נהיה . יתפלצון ישתקשoon ברחובות נפשי תאניה ואניה על שבר בת רבים אצעק הו אחוי

¹ *Kethub.*, f. 91 a.

² *Sabbath*, f. 115 a.

³ *Tos. Tebam.*, VII end.

⁴ תבוךן מנשימים אמן =

כחי ואוני יד ימינו אחוזיק בציית רashi אמרת . ולא אחומול ונם את הוקן
 חספה אריד בשיטה אהימה כנהמות ים . צור לבבי וחשקי אינה פנית אנה
 הלכת ולמה היום בין רגבים ידובקו דודי אשר צפנת לי אללי לי מי מנה עפר
 יעקב . ואת עניה סערה כי נשבר נאון עורך הרם ה' ולא חמל לקחת רדייך
 מעליך אינה תנומי לעזורה שאי קולך אל תחני פונה אנושה מכתך אין מזור .
 אויל שראותיך בך כי ספר ה' קדרך תפארתך וברגע שאלות יחת למה
 תרגני . למה תרומי התפלשי באפר מאין אונים וכיוונים תחמי אל תרמי אינה
 פנה דורך אם נבקשנו עוד . ואת ובניך למה חחרישו שאו על שעפים קולכם
 לאמר אל ההרים בסומו שם תבאי בגין בחוץ ובנותיך על כתף לתנות קינות
 על ארץ חישך תיללו כי עליה מות נגע בכף ירך יעקב' . אויל ארץ בולוניה .
 שכולה וגלמודה התרפית ביום צרה ולא שמרת על אדוניך איך לא עמדת
 בקשרי המלחמה ביום הלחקה מקרבע תפארת הצדיק תנכז'ה אשר בצלו שנכת
 בנוה שלו הלא הוא ברכת בני עמו השקיט מימי המרבבות . ובכל גבולך
 נתן העקוב למישור ואיך לא סגרת הדלה בעדר לבתי יש להקריב אופל
 וצלמות ביריעות משכנתוך . ולבלתי יהח מקרבע נשח הצדיק ז'ל . הסבי עיניך
 וראי עוד מי לך פה יהוק באזעוק עישה שלום הלא אך יצא יצא יעקב' . זאת
 אשיב אל לבי ע'ב אחוריש אטאפק כי יודעת הצדיק באמונתו יהיה לעולם שכלו
 ארוך ירידו יRib לו בהסדר וברחמים הוא מרים ישבון לפני אדרון צבאות
 בעטרת זהב גדרלה ובתקיריך בוין ישב וננה . ואמ הנש'ם חלף היל הנפש
 חשוב טבולה למי טהרה ושבה ודינה בנה צדיקים אדרויו כל חפצי בם
 ומשם באברתו יסק לנו . ואת ובניך תחיי . תרעוי את גדרותיך על משכנותות
 שאננות כי על כל חכמת נשים היל ה' לך עשר ירות ובתבונת ודרת עלית
 על כלנה . ולסוכתך הנופלת תעשי סמכות ומוסדי בניך תקומי ערד אשר
 יאמרו יעקב' אבינו לא מות גומ אנטבי באשר הלבתי בברית עם הצדיק ז'ל
 לאחבה ולדבקה בו כל מי חייו . נך יש עלי לקיים עמוק עד עולם . ההרים
 ימושו והגבעות תמוטנה ודבר שפטוי יהיה ברבי הכושות יודו הרפות אחוזק
 לעשות לך נחת רוח בכל קראך אליו . וזכרתי את בריתך יעקב':

IV.

Letters of Salomo di Modena to Abraham del Bene.

כתב כמ' שלמה מומרינה לכמ' אברהם מהטוב
 ע"ד מעותו

כב. הן על כפי חוקתך למן היום אשר יודעת אל צבוי ההרים האלה
 ותמונה מצויך אשר צויתי שמרתך ולא את . חשבתי זרועי להביא מרחוק

נספק וזהבך אשר אמרת היה לך לקבל מאנשי מתחלפים האלה שלמים .
ואנכי חווון הרבתיו למען הביא אנית כונתק אל היבשה . והנה מרראש ראייתי
מחיצת ברול מפסקת מעבור תפליה כי תסבנה מוחשבות השלמים האלה בעמק
חובבן דברי , לא נתנו לכתב אף אחרי ההשתדרות אשר עשיתידי ובלבוי
אמונה . ולשוני חהילך לצדד אחורי זכויותיך בצל ידי כסיתיך ותוועך לך זרועי
להביא אל את ברכה אב המון גוים נתחיך בלבבותם כלם אמציתיך אף עורתיך
להסיר מעליך כל תלונות ותואנות תפלו עלך שקר אנשי מצוחיך והלבש אותו
מחלוות אהבתם המקשחת לפניו בפערן משכתייך חסר ורוחיו היהת מרחתפת
על פני מי אהבתך הנגרים במורך בליותי ולבי . והנני שולח לך אדר' ע"ז זה
הmóvelך אך ונך ואל נא תשת עלי אמתאת אם בוישו זמורות השתרלוות לחתה
פרים עד עתה כי ארין הנגב היה מקום נתיעותי בית השלחן על הר נשפה
שאינו מסתפק ממימי הגשימים אך רובי תורויהם אם אחלי נבנו תמיד כל היום
לגלגל עליך את מרות הרוחמים מהה היו טל אורות להפריה חדשה את אשר
שאלת מעמדרי לעשות עמבה בזה . וכמשפט האוהב נאנצן רוח עשייתו עמר היום
כי אהבת עולם אהבתך בריתך היהת אתך החיים והשלו' חסד לאברהם

עוד כאמור למעלה

הן על בפיהם חוקתיך מאו באתי הנה סיינא עד היום הזה למזרחי סנגוריא
עליך אדר' . בדקתי עד מקום שידי מנעה למצוא חפצך ולהשיג אליך צורך
בספק אשר אמרת היה לך לקבל מאת האנשי האלה שלמים . נכנסתי
ונתבישי . כי לא מצאה ידי למלואות שאלמן ולא אסתהייעא מילחאה . אויל
מלאכי צבאות עיניו בתפלתי ראו כי לא הספיקו זכויות להביא אניות כונתק אל
היבשה אמרו הנה קטנתי מכל החסדים עד אשר קצחה ידי זכויות מהיות רצוי
אל אדר' אשר על זה דוה לבוי . נט הטב חרחה לי . הן אדר' אתה ירצה כי כל
מעייני בר' . נבספה גם כתחה נפשי לעשות לך אדר' נחת רוח . ואמ אלקים
מציא את עוני הפעם כי לא יכולתי להיות מעורע בחנני ונסני נא בעפק
אחר בלח[ץ] תלי בדעת אחרים . או אראה אם בעט ברול ועופרת שמתיח
בנקרת לבבי . אם אין . עשה זאת איפה אם אהבתני . שאי נא אל פני האלף
צבי הבחורים ב"ר פ' יצ' שולמות לאלומות כי הוא אח' ואשתחו לו .
עד כדי שיראה איסר מכנגן לבבי . אשקל גם שני(ה)[ב'] מאזני לבבי . והנה
מצאת ראייתי כי אתה בחרן לעולם על דברתיך . והוא מלבי צדק שלו' אכ"ר :

¹ *Berach.*, f. 28 b.

² Allusion to 1 Mos. 27, 45.